

ЛЮДИНОЗНАВЧІ СТУДІЇ
Серія «Педагогіка», 7/39 (2018), 211–223

HUMAN STUDIES
Series of «Pedagogy», 7/39 (2018), 211–223

УДК 373.5.015.31

РАТКО Марина – кандидат педагогічних наук, доцент кафедри теорії і методики музичної освіти та хореографії, Мелітопольський державний педагогічний університет імені Богдана Хмельницького, вул. Гетьманська, 20, Мелітополь, 72300, Україна (irma.zaharova2018@gmail.com)

ORCID: <http://orcid.org/0000-0002-9278-2155>

ResearcherID: <http://www.researcherid.com/rid/L-5405-2018>

DOI: <https://doi.org/10.24919/2313-2094.7/39.133262>

Бібліографічний опис статті: Ратко, М. (2018). Методолого-інструментальні засади виховання світоглядних уявлень старшокласників у процесі освоєння цінностей художньої культури. *Людинознавчі студії: зб. наук. праць ДДПУ імені Івана Франка. Серія «Педагогіка», 7/39, 211–223. doi: 10.24919/2313-2094.7/39.133262.*

Історія статті

Одержано: 3 травня 2018

Подано до редакції: 10 липня 2018

Прорецензовано: 7 червня 2018

Доступ он-лайн: 12 вересня 2018

МЕТОДОЛОГО-ІНСТРУМЕНТАЛЬНІ ЗАСАДИ ВИХОВАННЯ СВІТОГЛЯДНИХ УЯВЛЕНЬ СТАРШОКЛАСНИКІВ У ПРОЦЕСІ ОСВОЄННЯ ЦІННОСТЕЙ ХУДОЖНЬОЇ КУЛЬТУРИ

Анотація. У статті висвітлюється проблема духовно-світоглядного виховання школярів у процесі освоєння мистецьких творів, які типологічно належать до різних художніх систем – класичної культури, авангарду, постмодерну. Актуальність звернення до неї зумовлена цивілізаційними зрушеннями періоду кінця Модерну і необхідністю збереження індивідуальної та національної ідентичності в умовах посилення глобального контролю над психосферою.

Концептуальна ідея дослідження полягає у необхідності аналізу та інтерпретації цінностей художньої культури відповідно до специфіки їх творення та *arte-буття* – міметизму, неміметизму, ігрової суті. Відповідно, нами визначено базові принципи виховної роботи – культуровідповідності, суб'єктності, онтологічності; сформульовано педагогічні умови забезпечення ефективності процесу виховання світоглядних уявлень учнів старших класів, які стосуються засвоєння ними інтерпрета-

тивних установок для опанування текстів з імпліцитною та з експліцитною «відкритістю» художньо-світоглядного змісту (міметичних, неміметичних та ігрових).

У дослідженні класифіковано і конкретизовано методи аналізу та інтерпретації мистецьких творів. З-поміж них: методи, які стосуються «внутрішньої» (знакової, духовно-енергетичної) сторони тексту та методи, що стосуються його «зовнішніх» зв'язків (історико-культурний, біографічний та ін.).

Нами розроблено й упроваджено алгоритми освоєння художніх творів. Для напівфігуративних візуальних мистецтв запропоновано аналітичну схему, що базується на методі напівсимволічного семіозису і передбачає визначення змістового плану тексту і характеристику плану «вираження». Для неміметичних текстів, які належать до трансцендентальної системи, розроблено алгоритм, що засновується на медитативно-асоціативному методі та методі пост-адекватності змісту.

Ключові слова: світоглядні уявлення, художня культура, міметичні і неміметичні художні тексти, методи інтерпретації.

Постановка проблеми. Пошук відповідей на одвічні – світоглядні – проблеми буття у всі часи становив фокус людської екзистенції. З особливою гостротою ці питання актуалізуються у періоди хроноклазмів – міжепохальних «зсувів», що маркують перехід від однієї соціоекономічної системи до іншої. Саме у таку епоху глобальних зрушень, аналогічну «довгому» XVI ст., ми і живемо. Цей період кінця Модерну у різних наукових дискурсах рефлектується із застосуванням лексеми пост- (постзахід, посткультура, посткапіталізм і т.п.). І, на жаль, прогнози стосовно того, що ж чекає людство за обрієм цієї постфази, в історії людської цивілізації не визначені і часом вкрай песимістичні.

Відомий історик А. Фурсов припускає, що власне цивілізація стане «короткою експонентою між двома асимптомами – Палеолітом і тому, що йде їй на зміну» (Фурсов, 2017). І водночас додає, що XXI ст. буде часом жорсткої боротьби за майбутнє, і в цій боротьбі виживуть і переможуть консолідовані системи, з єдиним ціннісним кодом, з новим адекватним реаліям знанням соціокультурних систем і проектом майбутнього, із чітким усвідомленням істинного і хибного, добра і зла, прекрасного і потворного. Отже, від того, наскільки успішно розв'язуватиметься проблема духовно-ціннісного, світоглядного самовизначення підрастаючого покоління (плеяди нової української еліти), залежатиме те, чи зможе нація в цілому протистояти глобальному контролю над психосферою і зберегти свою ідентичність, чи зможе кожна конкретна особистість «знайти свій шлях до себе» (Кримський, 2002) і самореалізуватися у світі, і взагалі чи збереже Людина як представник роду Homo

sarience почесний статус носія розуму і духовності, чи остаточно втратить «божий лик» у собі.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Невичерпним потенціалом для «духовного домобудівництва особистості» (С. Кримський, 2002) володіють цінності зарубіжної та вітчизняної художньої культури. Сторінки шедеврів світової літератури, полотна майстрів живопису, кращі зразки зодчества та пластики становлять широку панораму світоглядних уявлень їх авторів і героїв. На цьому зацентровано увагу в естетико-культурологічних дослідженнях В. Бичкова, В. Бранського, В. Діденка, В. Личковаха, Л. Моревої, В. Медушевського, О. Петрової, М. Поповича, Г. Щедріної та ін. Методичні аспекти формування світоглядних уявлень шкільної молоді засобами мистецтва висвітлено у роботах О. Артюхової, Л. Ємохонової, Л. Кондрацької, А. Копилової, Л. Масол, Т. Михайлової, Л. Рапацької, Л. Русакової, О. Солодовнікова та ін.

Водночас у наявних на сьогодні дослідженнях у галузі мистецької педагогіки із вищезазначеної проблематики змістова складова методики представлена здебільшого творами класичної культури (від стародавніх цивілізацій до кінця XIX ст.), проблемі експлікації світоглядних смислів різноманітних художніх напрямів та індивідуальних творчих манер митців XX – початку XXI ст. не надається належної уваги (хоча ознайомлення з ними передбачене чинними програмами шкільних культурологічних курсів «Мистецтво» та «Художня культура»); аналізуються переважно напрями і методи світоглядно-виховної роботи вчителя дисциплін художньо-естетичного циклу, а її методологічне підґрунтя, педагогічні умови забезпечення ефективності цього процесу, конкретні алгоритми освоєння артефактів як класичної, так і некласичної культури допоки залишаються поза фокусом дослідницької рефлексії.

Мета статті полягає у визначенні базових концептуальних ідей і принципів виховання світоглядних уявлень старшокласників у процесі освоєння мистецьких творів, а також розробці педагогічних умов та методичного інструментарію забезпечення їх реалізації на уроках інтегрованого курсу «Мистецтво» (8–9 кл.) та художньої культури (10–11 кл.).

Виклад основного матеріалу. У нашому дослідженні виходимо із *концептуальної ідеї* про те, що освоєння художніх цінностей має здійснюватися відповідно до специфіки їх творення та *arte-буття*: міметичності (в основі – переважання образно-символічного первня над духовно-енергійною та ігровою стороною), неміметизму (превалювання духовно-енергійного початку) та ігрової суті (субстрат – художні симулякри, реальні об'єкти і факти довкілля).

До кола базових *принципів* виховної роботи нами віднесено: культуровідповідності, онтологічний та принцип суб'єктності.

Принцип культуровідповідності означає, що методолого-інструментальні основи аналізу та інтерпретації художніх текстів мають бути адекватними способам їх творення, що, відповідно, передбачає різну розстановку акцентів у герменевтичному «трикутнику»: інтерпретатор (читач, слухач, глядач) – текст – «третій елемент» (соціальна дійсність, духовно-світоглядна культура, автор, художній текст).

Тлумачення імпліцитно «відкритих» (міметичних) творів має засновуватися на класичній герменевтичній парадигмі, яка описану вище схему замикає на «третьому елементі» як об'єктивному джерелі змістових значень.

Для інтерпретації художніх пам'яток, що межують з міметизмом і неміметизмом, на наш погляд, базовою є некласична герменевтична традиція. Вона становить симбіоз структуралістської методології аналізу, заснованої на презумпції тексту як джерела смислів, закріплених за його мовно-структурними елементами (порядком організації тощо), та традиційної герменевтичної настанови на співвіднесення цих значень з факторами культури, авторським досвідом, аналогічними мистецькими творами.

У ситуації тлумачення експліцитно «відкритих» художніх текстів (неміметичних та ігрових) парадигмальною є постнекласична текстологія і, відповідно, пріоритет закріплюється за структурною ланкою «інтерпретатор»: трансцендентальним депсихологізованим суб'єктом (згідно з феноменологічною настановою), децентрованим «Я» (згідно з постструктуралістським імперативом). Крім того, у випадку інтерпретації ігрових творів методологічним орієнтиром можуть слугувати радикальні постулати постнекласичної текстології щодо відсутності будь-якого позатекстового гаранта значень («смерть автора», усунення «онтологічного позначника»), принципово децентрованої структури тексту (Грицанов, 2003, с. 935, 1056).

Онтологічний принцип акцентує увагу на розумінні навчально-виховного процесу як одного з модусів буття людини. Мається на увазі необхідність максимального співвіднесення процесу художньо-естетичного виховання із життям старшокласників, їх розгортання у системі найважливіших людських екзистенціальій (місце у світі, сенс буття, щастя, самореалізація, свобода тощо), здійснення як частини реальної багатобарвної життєдіяльності вихованців, організованої на високому культурному рівні.

Принцип суб'єктності передбачає, що становлення світогляду особистості має здійснюватися як процес «само-вибудовування» нею системи духовно-світоглядних значень – конструювання образу світу та людини у ньому, стратегій життєдіяльності не під тиском зовнішніх детермінант або спонтанних внутрішніх чинників, а під впливом внут-

рішніх спонукань, що впливають з усвідомленої необхідності – самодетермінації (Кримський, 2003, с. 157).

Нами визначено *педагогічні умови* забезпечення ефективності процесу виховання світоуявлень учнів старших класів. Вони стосуються засвоєння старшокласниками інтерпретативних установок для опанування текстів з імпліцитною та з експліцитною «відкритістю» художньо-світоглядного змісту (міметичних, неміметичних та ігрових).

Для першої групи творів це:

- необхідність перебування інтерпретатора «усередині» історичної традиції – усвідомлення, з одного боку, власної історичної зумовленості, а з іншого – проникнення і «вживання» в ту історичну ситуацію, у контексті якої створювався текст, погляд на нього «ізсередини» самої доби;

- уявлення про існування передрозуміння та розуміння художнього тексту, їх взаємозв'язок. Передрозуміння є попереднім «накидуванням» смислу твору в цілому, його передбаченням, чуттєвим, інтуїтивним схопленням. У передрозумінні сповна виражається суб'єктивна позиція реципієнта щодо розуміння змісту мистецької пам'ятки – його інтерпретативна свобода;

- неприпустимість перебування інтерпретатора у полоні свого передрозуміння (яке поряд з правильними судженнями може містити і помилкові), «підтягування» під нього смислу, ідеї художнього твору. «Текст не повинен бути передмовою до того, що хоче сказати інтерпретатор», – наголошує Г. Гадамер (Реале & Антисери, 1997, с. 706). Справжнє розуміння твору можливе лише на основі рішучої «перевірки» його передрозуміння, що здійснюється у процесі аналізу, узгодження із фактами інтерпретації як частин, так і цілого тексту. (Зауважимо, що ігнорування цього моменту є однією із причин невиправданої у випадку тлумачення імпліцитно «відкритих» художніх текстів ейфорії «свободоцентризму»);

- перебіг процесу розуміння у діалогічній формі. Інтерпретатору необхідно пам'ятати про власну упередженість тлумачень і бути відкритим до «іншості» тексту, чутливим до питань, які він ставить. Такий підхід передбачає постійне зіставлення свого розуміння твору з авторською позицією, співвіднесення сучасних соціокультурних традицій із контекстом тієї епохи, коли створювалася художня пам'ятка. У цьому процесі і відбувається становлення розуміння («злиття горизонтів інтерпретатора й тексту»), народження нового – особистісного смислу (Гадамер, 1988, с. 15).

Для другої групи текстів вихідними є такі установки:

- можливість врахування соціокультурної, ментальної традиції, у контексті якої створювався певний твір, «вчуття» у текст;

- положення про діалогічну форму стосунків інтерпретатора з текстом. Інтерпретація групи неміметичних arte-фактів (комунікація з «ненаративною невизначеністю полотна» (Петрова, 2004, с. 68)), як і тлумачення міметичних творів, має ґрунтуватися на принципах діалогіки. Однак, на відміну від попередньої ситуації, у цьому випадку глядач, слухач, читач отримує право бути нарівні з автором. І центр тяжіння в ході діалогу зміщується навіть у його бік – він отримує більшу інтерпретативну свободу, звільняється від суттєвих авторських обмежень (і це стосується не лише конотативних значень, але й основних – їх може бути декілька);

- занурення у художньо-енергетичні шари тексту з наступною актуалізацією духовного досвіду. Ця феноменологічна налаштованість на «надчуттєве споглядання» є нетрадиційною (і часто у педагогічних колах сприймається упереджено). Однак вона є адекватною природі багатьох творів сучасного мистецтва, зокрема абстрактного, в підтвердження чому пошлемося на слова В. Кандинського, який писав: «Пояснення саме собою не може наблизити людину до твору. Твір є нічим іншим, як забобою за допомогою «прмовляючої» форми знайти форму для одкровення та духу, що його запліднює» (Кандинский, 2001, с. 254);

- уявлення про подвійне «дно» і подвійний «код» текстів. Феномен експліцитно «відкритих» текстів полягає у тому, що вони «розчакнуті» перед реципієнтом і водночас закриті, важко піддаються проникненню у них за причини складності й парадоксальності художньої мови, «конвенційного герметизму». Так, у випадку тлумачення постмодерністських творів та art-практик старшокласники часто навіть не припускають можливості існування у них певних духовно-світоглядних смислів. Ці arte-факти ззовні здаються китчем або нісенітницею (що відповідає їх розумінню на рівні першого «дна»). Але більш глибокий аналіз засвідчує схильність їх авторів осмислювати у логіці естетичних принципів нон-класики (гри, іронії, абсурду) цілком «серйозні» – світоглядні проблеми. Із постмодерністською інтертекстуальністю пов'язане також уявлення про подвійний «код» arte-фактів, коли цитації авторських автентичних текстів мають одне (вихідне) значення, а в контексті нового цілого (нового твору) набувають іншого змісту;

- припустимість у ситуації тлумачення постмодерністських текстів трансформації діалогу в релятивну герменевтику. За такого підходу художній твір (arte-факт) перетворюється лише на привід для довільної інтерпретативної творчості реципієнта (експериментації, центрування тексту навколо множини довільно обраних семантичних вузлів); допускається вільний суб'єктивізм і винятково ігрове ставлення до смислу.

Оскільки центральним складником художньої культури є власне художній текст, рекомендуємо застосовувати на уроках мистецько-куль-

турологічних дисциплін широке коло *аналітико-інтерпретативних методів*. З-поміж них: методи, які стосуються «внутрішньої» сторони тексту (семіотичний, «напівсимволічного семіозису», пневматичний – для міметичних творів; медитативно-асоціативний і пост-адекватний – для неміметичних композицій; деконструкції, хепенінгу – для ігрових художніх явищ), методи, які стосуються «зовнішніх» зв'язків тексту (соціологічний, історико-культурний, біографічний, творчо-генетичний, порівняльний, вивчення критичної літератури – для міметичних, частково неміметичних та ігрових систем).

Дидактично доцільним вважаємо розробку та впровадження у навчально-вихованій процес широкого спектру *алгоритмів* освоєння (інтерпретації) художньо-світоглядного змісту мистецьких творів. Так, для напівфігуративних живописних полотен і графічних творів (зокрема, «Композицій» В. Кандинського) може застосовуватися аналітична схема, заснована на методі «напівсимволічного семіозису» (Силичев, 1991, с. 22–23). Увага учнів у цьому випадку зосереджується не лише на семантичному змісті художнього образу, експлікованому на основі опрацювання додаткових інформаційних джерел, а й на формальному аспекті твору. Отже, аналіз художнього тексту передбачає:

а) визначення змістового плану;

б) характеристику плану «вираження» (пластичних якостей і взаємовідношень елементів форми, гра яких також започатковує певний смисл);

в) зіставлення змісту двох планів і виведення загального смислу твору.

Зважаючи на композиційну складність тексту, припустимим є його поділ на декілька частин: у такому випадку кожна з них окремо розглядається за описаною вище схемою, а на завершальному етапі – основні смислові значення всіх частин синтезуються й виводиться загальна ідея композиції. Особливістю цього методу є також обов'язкова диференціація усього тексту на найменші структурні значущі одиниці – «форманти».

Перша процедура аналізу пов'язана з реконструкцією, по суті, відсутнього у творах цієї групи сюжету. З цією метою передбачається попереднє ознайомлення з іншими художніми цінностями автора, створеними впродовж відповідного періоду, і виявлення загальної тематики його творчості цього етапу, крізь призму якої і можна попередньо «читати» конкретний текст (це й складає момент «передрозуміння», оскільки безпосереднє споглядання напівфігуративної композиції у невідготовленого школяра зазвичай викликає розгубленість). Далі художній текст членується на фігуративні (змістові) «форманти», що своїми абрисами нагадують (хоч і віддалено) реальні об'єкти, і пластичні «форманти», що виконують роль декоративних зв'язок або відсилають до абстрактних понять (добро, зло тощо). Орієнтиром при цьому можуть слугувати

інші фігуративні й нефігуративні твори автора. Розшифровується семантика першої групи «формантів», і на основі цих значень конструюється загальна ідея змістового плану тексту (притім це здійснюється й інтуїтивним шляхом, і за допомогою порівняльного аналізу з іншими творами автора цього періоду, насамперед фігуративними, через вивчення авторського епістолярного та наукового доробку, загальнокультурного контексту епохи).

Далі текст диференціюється на хроматичні й лінійні фігури («форманти»). Розкриваються їхні ознаки (наприклад, у хроматичних фігурах конкретний колір, ступінь його насиченості, якість), а також різні типи взаємовідношень між фігурами: кольорові (у тому числі враховуються особливості кольорових поєднань у національній традиції); лінійні (естетичні) опозиції – прямий/кривий, кутовий/округлий; просторові – положення верх/низ тощо, напрямки руху; взаємовідношення кольорових і лінійних фігур (так звані «рисунки»). Після закінчення цих аналітичних процедур зіставляється значення змістового плану та плану вираження, виявляється рівень їхньої взаємовідповідності. Відбувається взаємодоповнення значень двох планів та визначення загального художньо-світоглядного смислу композиції.

Для художніх творів, які належать до підгрупи експліцитно «відкритих» неміметичних текстів, пропонуємо застосовувати алгоритми, що ґрунтуються на медитативно-асоціативному методі проникнення у їхній зміст.

Зі свого боку, пам'ятки неміметичного українського мистецтва, за класифікацією О. Петрової, розподіляємо в межах двох світоглядних систем: трансцендентальної і формотворчої (Петрова, 2004, с. 68).

Зокрема, митці-«трансценденталісти» припускають існування так званих трансцендентних духовно-естетичних полів і розглядають мистецький твір як провідник до вищого, духовного (Бога), «вікно у Всесвіт» (або, за словами В. Кандинського, він має виражати об'єктивно наявне духовне (Кандинский, 1992, с. 84)). Абетковими в цьому плані є квадрати К. Малевича, живописні полотна Т. Сільваші, О. Животкова, М. Кривенка, В. Сада, медитативні композиції В. Сильвестрова, О. Щетинського та ін. Ознайомлення з ними та осягнення їх ненаративного змісту може практикуватися за таким алгоритмом:

Налаштування на сприймання: зосередження уваги старшокласників на особливостях художнього мислення конкретного митця (поняттях «творчий автоматизм», «заум», «знаковість»), а також налаштування їх на входження до ірраціональних і дивних (а для більшості учнів не бачених і не знаних досі) художніх світів «на рівні «одкровення», що не потребує тлумачення у термінах світу» і яке «можна лише прийняти як субстанцію дива і свята» (Петрова, 2004, с. 66).

Медитативне занурення у художньо-енергетичні шари пам'ятки. Старшокласники одразу налаштовуються на концентрацію чуттів і Духа під час ознайомлення з твором: практикується тривале, зосереджене й напружене споглядання, вчуття, вслуховування у живописну матерію, недиференційований звуковий потік чи напівтишу, завдяки чому досягається ефект занурення, заглиблення в індивідуально-іраціональні авторські світи.

Вихід за межі «Его». Зазначений процес не переривається наративізацією відчутого та збагненого, і старшокласникам надається можливість пережити внутрішній акт переходу (або духовного прориву) з реального в надреальний простір, в інший, трансцендентний вимір – у світ божественного, в космос, або в якісь інші незнані духовні світи чи в безодню НІЦО. Це вищий рівень медитації; стан, коли, за виразом П'єра Адо, «наш інтелект вже не спрямований на нас самих» (*Artist of Ukraine*, 2001, с. 115) (і досягнути його спроможні лише окремі старшокласники, як правило, ті, хто має попередній досвід трансцендування, або ж духовно «чутливі» юні люди). Виходячи у цей вимір, юнаки й дівчата відчують потоки духовної енергії, дзен-буддистську тишу – зливаються з тим духовним світом, репрезентантом і провідником якого є конкретний твір.

У ситуації ознайомлення з медитативною музикою як часовим видом мистецтва немає сенсу говорити й про драматургію, адже пристрасті, конфлікти, зіставлення відсутні – час припиняється, звучання апелює до станів, виходу в Космос. Отже, освоюючи неміметичні композиції, реципієнт рухається у межах циклу: S (суб'єкт) – O (твір) – S – Абсолют.

Прозрівання духовно-світоглядних смислів та їх особистісне привласнення. Становлення художньо-світоглядного смислу твору в цьому випадку здійснюється переважно інтуїтивно. Освоєння духовно-світоглядного змісту (ідей) тексту, відбувається не в ході виконання процедур аналізу, а у процесі їх поступового «прозрівання», бачення «внутрішнім зором» – у результаті раптового інтуїтивного осяяння (цей кульмінаційний момент творчо-пізнавального акту С. Кримський іменує «трансценденцією софійності») (Кримський, 2003, с. 79)). «Умоосяжний» метод може доповнюватися елементами семіотичного аналізу (у такий спосіб відбувається розкодування наявних у творі знаків). На цій стадії визначається і стиль, жанр твору (але пов'язані з цим раціональні процедури здійснюються самостійно, не вголос, а «про себе», щоб не порушити ауру трансцендентного).

Пост-адекватність змісту. Зміст неміметичного мистецтва в основному апофатичний (невизначний). Більша його частина не піддається опису у вербально-оповідній формі. І все ж для фіксації духовно-смилових значень ненаративних композицій пропонуємо застосовувати нетрадиційний метод вербалізації досвіду медитативно-асоціативного про-

никнення у художній текст, уведений до естетико-культурологічного обігу В. Бичковим, – *Пост-адекватії*. Як зазначає дослідник, пост-адекватії – це своєрідні «вербальні симулякри» того, що не піддається словесному опису за своєю суттю (Бычков, 2003, с. 347). Вони передбачають комплексну актуалізацію різних способів вербалізації змісту художнього твору: традиційних оповідного, формально-логічного (у такий спосіб вербалізується семантичне значення знаків, почасти власне ставлення до твору); створення учнями поетичних образів (це може бути й римована проза, і, за бажанням старшокласників, інші види сучасного віршування – верлібр, білий вірш тощо); асоціативних рядів (створення яких передбачає активне підключення асоціативного механізму, уяви); потоку свідомості. Під впливом абстрактних композицій старшокласники можуть створювати і власні живописні образи, в яких знаходять відображення їхні особистісні світоуявлення.

Висновки. Проблема світоглядного самовизначення тісно пов'язана з конституюванням ціннісно-смиислового універсуму особистості, розкриттям трансперсональних основ буття. Ідеальний образ належного і бажаного світу, переконливі уявлення про сенс існування слугують кожній людині надійним дороговказом шляху до реалізації особистих мрій і сподівань, звершення власної суспільної місії. У межах цього дослідження нами визначено принципи, педагогічні умови, методи виховання світоглядних уявлень старшокласників у процесі вивчення мистецьких творів на уроках культурознавчих дисциплін. Розроблена педагогічна система базується на ключовій концептуальній ідеї щодо освоєння художніх цінностей відповідно до специфіки їх творення та артебуття (міметичності, неміметизму, ігрової суті) та реалізується у процесі застосування алгоритмів аналізу художніх творів, які базуються, зокрема, на методах «напівсимволічного семіозису», медитативно-асоціативного занурення в текст та пост-адекватій змісту.

Перспективи дослідження обраної проблеми можуть бути пов'язані із подальшим обґрунтуванням методологічних засад інтерпретації творів сучасного мистецтва та розробки алгоритмів освоєння неміметичних (формотворчих) та ігрових художніх систем.

Література

- Artists of Ukraine. XX художників України (кінець сторіччя)*. (2007). Київ, 221 с.
- Бычков, В.В.** (Ред.). (2003). *Лексикон нонклассики. Художественно-эстетическая культура XX века*. Москва: «Российская политическая энциклопедия» (РОССПЭН), 607 с.
- Гадамер, Г.Г.** (1988). *Истина и метод. Основы философской герменевтики*. Москва: Прогресс, 704 с.
- Грицанов, А.А.** (Сост. и ред.). (2003). *Новейший философский словарь*. Минск: Книжный дом, 1280 с.

- Кандинский, В.В.** (2001). *Избранные труды по теории искусства* (Т. 1–2; Т. 1). Москва: Гилея, 390 с.
- Кандинский, В.** (1992). *О духовном в искусстве*. Москва: Архимед, 110 с.
- Кримський, С.Б.** (2003). *Запити філософських смислів*. Київ: Вид. ПАРАПАН, 240 с.
- Кримський, С.** (2002). *Принципи духовності XXI століття*. Взято 9 квітня 2018 з <http://day.kyiv.ua/uk/article/cuspilstvo/sergiy-krimskiy-principi-duhovnosti>.
- Петрова, О.М.** (2004). *Мистецтвознавчі рефлексії: Історія, теорія та критика образотворчого мистецтва 70-х років ХХ ст. – початку ХХІ ст.* Київ: Вид. дім «КМ Академія», 400 с.
- Реале, Дж., & Антисери, Д.** (1994). *Западная философия от истоков до наших дней. Т. 4: От романтизма до наших дней*. Санкт-Петербург: ТОО ТК «Петрополис», 880 с.
- Русакова, Л.** (2014). Інтегративна методологія у сучасній художній освіті. *Людинознавчі студії: зб. наук. праць Дрогобицького ДПУ імені Івана Франка. Серія «Педагогіка», 29/3, 170–178.*
- Силичев, Д.А.** (1991). *Семиотика и искусство. Анализ западных концепций*. Москва: Знание, 64 с.
- Фурсов, А.** (2017). *Наступают новые тёмные века*. Взято 15 квітня 2018 з <http://www.russia.post.su/archives>.

References

- Artists of Ukraine. XX khudozhnykiv Ukrainy (kinets storichchia) [Artists of Ukraine. XX artists of Ukraine]*. (2007). Kyiv [in Ukraine].
- Bychkov, V.V.** (2003). *Leksikon nonklassiki. Khudozhestvenno-esteticheskaia kultura XX veka [Lexicon of non-classical. Artistic and aesthetic culture of the 20th century]*. Moscow: «Rossiiskaia politicheskaiia enciklopediia» (ROSSPEN) [in Russian].
- Gadamer, G.G.** (1988). *Istina i metod. Osnovy filosofskoi germenевtiki [Truth and method. The basis of the philosophical hermeneutic]*. Moscow: Progress [in Russian].
- Gritcanov, A.A.** (Comp. & Ed.). (2003). *Noveishii filosofskii slovar [The newest philosophical dictionary]*. Minsk: Knizhnyi dom [in Russian].
- Kandinskii, V.V.** (2001). *Избранные труды по теории искусства [Selected works on the theory of art]* (Vols. 1–2; Vol. 1). Moscow: Gileia [in Russian].
- Kandinskii, V.V.** (1992). *О духовном в искусстве [About the spiritual in art]*. Moscow: Arkhimed [in Russian].
- Krymskiy, S.B.** (2003). *Zapyty filosofskiykh smysliv [The inquiries of philosophical meanings]*. Kyiv: PARAPAN [in Ukrainian].
- Krymskiy, S.B.** (2002). *Pryntsypy dukhovnosti XXI stolittia [The principles of spirituality of the 21th century]*. Retrieved April 9, 2018, from <http://day.kyiv.ua/uk/article/cuspilstvo/sergiy-krimskiy-principi-duhovnosti> [in Ukrainian].
- Petrova, O.M.** (2004). *Mystetstvoznachchi refleksii: Istoriiia, teoriia ta krytyka obrazotvorchoho mystetstva 70-kh rokiv ХХ ст. – pochatku ХХІ ст. [Art Reflections: history, theory and critique of fine art of the 70's of the 20th century – the*

beginning of the 21th century]. Kyiv: Vydavnychi dim «KM Akademiia» [in Ukrainian].

- Reale, Dzh., & Antiseri, D.** (1997). *Zapadnaia filosofiiia ot istokov do nashikh dnei. Vol. 4: Ot romantizma do nashikh dnei [Western philosophy from the sources to present days. Vol. 4: From romanticism to our days]*. Saint Petersburg: TOO TK «Petroplis» [in Russian].
- Rusakova, L.** (2014). *Intehrativna metodolohiia u suchasni khudozhnii osviti [The Integrative Methodology in Contemporary Art Education]*. *Liudynoznavchi studii. Seriia «Pedahohika» – Human Studies. Series of «Pedagogy», 29/3*, 170–178 [in Ukrainian].
- Silichev, D.A.** (1991). *Semiotika i iskusstvo. Analiz zapadnykh kontseptcii [Semiotics and art. Analysis of Western concepts]*. Moscow: Znanie [in Russian].
- Fursov, A.** (2017). *Nastupaiut novye temnye veka [The new dark ages are coming]*. Retrieved April 15, 2018, from: <http://www.russiapost.su/archives> [in Russian].

RATKO Maryna – Candidate of Pedagogical Sciences, Associate Professor of the Theory and Methodology of Music Education and Choreography Department, Melitopol Bohdan Khmelnytsky State Pedagogical University, Hetmanska str., 20, Melitopol, 72300, Ukraine (irma.zaharova2018@gmail.com)

ORCID: <http://orcid.org/0000-0002-9278-2155>

ResearcherID: <http://www.researcherid.com/rid/L-5405-2018>

DOI: <https://doi.org/10.24919/2313-2094.7/39.133262>

To cite this article: Ratko, M. (2018). Metodoloho-instrumentalni zasady vykhovannia svitohliadnykh uiavlenn starshoklasnykiv u protsesi osvoiennia tsinnosti khudozhnoi kultury [Methodological and instrumental principles of the senior school students' worldview formation in the process of development values of art and culture]. *Liudynoznavchi studii. Seriia «Pedahohika» – Human Studies. Series of «Pedagogy», 7/39*, 211–223. doi: 10.24919/2313-2094.7/39.133262 [in Ukrainian].

Article history

Received: 3 May 2018

Accepted: 10 July 2018

Received in revised form: 7 June 2018

Available online: 12 September 2018

METHODOLOGICAL AND INSTRUMENTAL PRINCIPLES OF THE SENIOR SCHOOL STUDENTS' WORLDVIEW FORMATION IN THE PROCESS OF DEVELOPMENT VALUES OF ART AND CULTURE

Abstract. The article covers the problem of spiritual and ideological upbringing of pupils in the process of comprehension of artistic works that typologically belong to the different artistic systems – classical culture, avant-garde, postmodern. The urgency of an appeal to this problem is conditioned by civilization shifts of the period of the end of the Modern Age and the necessity to preserve an individual and national identity in conditions of a strengthening global control over the psycho-sphere.

The conceptual idea of the research consists in the necessity of analysis and interpretation of the values of artistic culture in accordance with the specifics of their creation and arte-being – mimetism, immetism, playing essence. Accordingly, we have identified the basic principles of educational work – cultural conformity, subjectivity, ontological principle; the pedagogical conditions for ensuring the effectiveness of the process of upbringing of the senior pupils' worldview which concerning the assimilation of their interpretive directives for the comprehension of texts with implicit and explicit «openness» of artistic and ideological content (mimetic, non-mimetic and playing essence) are formulated.

In this study the methods of analysis and interpretation of artistic works are specified and classified. Among them are the methods that relate to an «inner» side of a text (semiotic, semi-symbolic semiosis, pneumatic – for the mimetic works; meditative-associative and post-adequacy – for the non-mimic compositions; deconstruction, happening – for the playing artistic phenomena); the methods related to «external» links of a text (sociological, historical-cultural, biographical, creative-genetic, comparative, study of critical literature – for the mimetic, partially non-mimetic and playing systems).

We have developed and implemented the algorithms for mastering the works of art and the schemes of analysis in particular. Thus, for the semi-figurative visual arts the analytical scheme based on the semi-symbolic semiosis method is proposed; this scheme involves the definition of the plan of a text's content, the description of the plan of «expression», the comparison of the content of the two plans and the derivation of the general meaning of the work. For the non-mimetic texts belonging to the transcendental system, the algorithm is developed that includes: emphasizing the attention of senior pupils on the peculiarities of the creative method of artists; the setting for entry to irrational artistic worlds at the level of a «revelation»; immersion in the text; the experience of an internal act of the transition to spiritual «world»; post-adequacy of a content (both in verbal and visual forms).

Keywords: worldview ideas, art and culture, mimetic and non-mimetic artistic texts, methods of the interpretation.

Acknowledgments. Sincere thanks to librarian staff at Vernadsky National Library of Ukraine, in particular Inna Matviyenko for her assistance.

Funding. The author received no financial support for the research, authorship, and/or publication of this article.